

Sra Pionertiden

i

Esbjerg.

Gamle Billeder, retoucherede

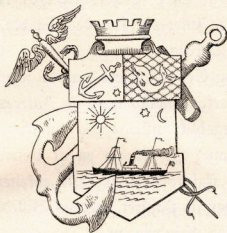
af

Dr. O. Bruun.

Esbjerg.

J. Dalsgaard Olsens forlag.

1893.

Estrup, Indenrigsminister i 1867—68, er
 paa en Maade Esbjergs Fader; som
 kyndig, jydsk Landmand og god Patriot
 havde han Øjet flart aabent for, at der efter
 Krigen 1864 maatte skabes ny Udførselsveje og
 nyt Handelsfamkvem med forbigaaelse af den tyske
 Mellemhandel, der hidtil havde domineret Jylland.

Der blev fra de kjøbenhavnske National-Libe-
 rales Side gjort Uttentater paa at kvæle Barnet
 i Fødselen, men takket være Estrups Fader=

fjærlighed og Grev Holstein-Holsteinborgs sympathetiske Interesse for den Spæde, kom den lyffeligt til Verden.

Fem og Tyve Aar ere gaaede siden Fødselen; det kunde derfor maaske have sin Interesse at faae et Erindringsblik tilbage og mindes de første Barndomsdage; jeg er nu en af Veteranerne her i Byen, og skal forsøge at hefte enkelte Træk fra spundne Tider til Papiret, medens Billederne endnu staa klare for Erindringen.

Det har ikke skortet paa Profetier om „Esbjerg Kleves“ vordende Betydning og Storhed. Navnet Esbjerg burde vist egentlig skrives „Æsbjerg“, da det sandsynligvis kommer af det gamle nordiske Ord „æse“ o: hæve sig, løftes (f. Ex. om Dejs, der raffer sig). Allerede deri turde ligge en Profeti, saa god som mangen anden; men vi have mere direkte Profetier, som blot Samtiden manglede Blik for at forstaa. Gamle Lisbet, der boede i en Hytte, hvor nu Lokomotivremisen staar, saa ofte Jld fare hen over Marken, hvor nu Stationspladsen er, hun saa Jld i en Høj, der laa Syd for Nygaard, og hvor ganske rigtigt

senere Sten bleve brændte til Nygaards Bygning. Fremdeles saa den gamle Mand, der engang ejede Sillasens Gaard i Rørfjær, Lys nede i Dalene i Esbjerg Kleve. Hin Pythia og denne Teiresios tydede ganske vist selv fejlagtigt deres Visioner og gav dem en frigerigst Udtydning; det er ligegyldigt nu bagefter, hvor vi se klarere og fuldt kunne bedømme Værdien af Varslerne efter at have seet Begivenhederne. Sibylla selv skal efter paalidelige Folks Vidnesbyrd have spaaet, at Jerne Kirke skal komme til at ligge midt i Esbjerg.

Disse vare Spaadommene i den mythiske Sagnetid, og de ere lige saa paalidelige og troværdige som de rigtig gamle — over 25 Aar gamle — Sagn.

Krigen 1864, der skilte os af med Slesvig og Holsten, bragte en national Stemning over Jylland, der mindre gav sig Udslag i Deklamationer og Løfter om fremtidige Heltegjerninger paa Valpladsen, end i en alvorlig Stræben efter at rejse os efter Ulykkerne og optræde mere selvstændigt i vore Forretningsforbindelser med Udlandet. Jeg tror, det særligt var fra Aarhus, hvor en energisk og dygtig Handelsstand blomstrede,

at de første Forsøg gjordes paa at usurpere os fra det hamburgske Formynderi, — derfor var Repræsentanten for Aarhus, Mørk, en virksom Fortaler i Rigsdagen for de jydske Baner og Esbjerg Havn.

Allerede strax efter Krigen var der Tale om Anlægget af en Exporthavn paa Jyllands Vestkyst, og i 65—66 blev der gjort Forarbejder med Undersøgelser.

Kravet voksede mere og mere, og i Rigsdagssessionen 67—68 fremlagde Indenrigsminister Estrup den 6te Januar 1868 sit „Udkast til Lov om Anlæg af en Havn ved Esbjerg“ saalydende:

- § 1. Ved Indenrigsministerens Foranstaltning anlægges i Nærheden af Esbjerg en Dokhavn for Statskassens Regning.
- § 2. Til det i § 1 omhandlede Anlæg kan anvendes et Beløb af 600,000 Rd., hvoraf kommer til Anvendelse i Finantsaaret 1868—69 indtil 200,000 Rd. Herunder er ikke indbefattet Indførselstold af de til Anlægget anvendte Materialier. Anlægget

skal være fuldført senest den 1ste Januar 1871.

- § 3. De i Lov om Anlæg og Drift af Jernbaner i Kongeriget af 10de Marts 1861 §§ 5, 9, 10 og 11 indeholdte Bestemmelser finde ogsaa Anvendelse paa dette Anlæg.
- § 4. Indenrigsministeren fastsætter de nærmere Bestemmelser om Havnens Benyttelse og Bestyrelse samt Opkrævning af Havneafgifter, hvilke indflyde i Statskassen.

Det var kort og godt.

Den 14de Januar begyndte saa Diskussionen, og Begyndelsen var ikke lovende, idet ledende Mænd som Schønheyder, Steen, A. Hage toge haardt fat paa Projektet, der imidlertid smukt forsvaredes af Madsen fra Ringkjøbings 3die, der med Resignation opgav Tanken om en Havn ved Ringkjøbing og sluttede sig til dette Projekt. Gamle Terman sen tog varmt Ordet for den nationale Betydning og udtalte profetisk: „ . . . det „er mit Haab, at de Penge, som anvendes til „denne Havn, ikke ville være spildte, men at „Fremtiden vil vise, at de ere vel anvendte“. I

samme Mand talte Holstein-Holsteinborg, og Indenrigsministeren stred som en Løve og modbeviste med ubønhørlig Logik og frit og stort Syn paa vore Fremtidsudsigter alle Modstandernes mer eller mindre urimelige Indvendinger. Særligt optraadte A. Hage paa en meget udfordrende, haanende Maade; haanede Jyderne og Studene, som han særligt syntes at foragte.

Den 7de Marts foretoges 2den Behandling, hvor Holstein var Ordfører for Udvalget. Klart og tydeligt paaviste han Nytten af Havneprojektet, assisteret blandt andre af Kammerherre E. Rosenørn, der ytrede: „Maaske vil man „sige, at jeg er sangvinisk, naar jeg siger, hvad „jeg imidlertid ikke kan tilbageholde, at jeg antager, „at et saadant Havneanlæg ogsaa vil have sin store „Betydning for en stor Del af Fyen“.

A. Hage gjorde sig endnu mere lystig over „dette halv fortvivlede Projekt“, og udtalte som sin Mening, at det var en stor Fejl, at Jyderne ikke udførte Korn, men Kvæg. Indenrigsministeren svarede ham: „Jeg haaber . . . at Landbrugerne „paa Øerne om ikke ret lang Tid ville tage

„Egempel af Landbrugerne i Jylland, og at
„Øerne inden kort Tid ville blive langt mindre
„fornuftførende end de nu ere“.

Kjøbenhavnernes vilde ikke engang have en almindelig Jernbane herovre; en smalsporet kunde gjøre det; ja A. Hage holdt bestemt paa en Hestebane — de Stude kom saamænd tidsnok. En vittig Jyde (S. Kjær) foreslog da hellere en Studebane, saa kunde Passagererne — Studene — staa af og hjælpe Kammeraterne med at træffe.

Tugen spurgte om de 438 Stude, der passerede over Hjerting om Aaret, skulde bære Udgifterne, thi saa blev det 100 Rd. pr. Stud; hertil bemærkede Indenrigsministeren: „Dersom
„det ærede Medlem vil gjøre sit Tal tidobbelt
„saa stort, dersom han vil anse det for sandsynligt,
„at 4,380 Øger istedenfor 438 ville finde Vejen
„over Esbjerg, tror jeg“

(Der passerede i et Aar over 36,000 Øger og over 40,000 Gaar den Vej, saa Estrups Tal vare dog rigtigere end Tugens.)

Forhandlingerne den Dag sluttede med, at Holstein sagde: „ . . . denne Sag der, om

jeg tør bruge det Udtryk, staar som Kronen paa Væstbanen"

Den 14de Marts foretoges 3die Behandling, og nu var det klart, at Ordføreren og Ministeren havde faaet Bugt med Oppositionen, naar undtages A. Hage, der i ren Desperation udtalte: „Nu „er der naturligvis ikke det allermindste Haab „om, at vi kunne standse paa den Vej, hvorpaa „vi ere slaaede ind (Hør!) Ja, „Hør“. De, der „maaſke i ſin Tid komme til at græde over „denne Beſlutning, ville da neppe have et „Hør“ „at ſtjænke os“. Han truer med ſelv at ville over og underſøge forholdene og opfordrer Regjeringen til at ſende en Mand ud paa denne veſtjydske Landevej for at tælle, hvormange der komme kjørende, gaaende og ridende i Løbet af nogle Maaneder; dette vilde være et ikke ringe Bidrag til den veſtjydske Statiſtik.

Endelig blev Lovforſlaget vedtaget med 71 St. mod 12.

Den 21de Marts fandt første Behandling Sted i Landſthinget.

Krieger ſyntes aabenbart ikke om det og

udbad sig Oplysninger. Vor gamle Amtmand Nielsen anbefalede Anlægget og holdt paa Esbjerg, fordi han ikke kjendte noget bedre Sted — men begejstret for Pladsen var han ikke. Indenrigsminister Estrup mente ikke at behøve yderligere at anbefale Esbjerg Havneanlæg, da Jernbanedvalget havde sendt Jernbaneloven til 2den Behandling og Esbjerg Havn udtrykkelig var forudsat deri; men Ploug vilde dog have Oplysningerne, dem han saa fik.

Den 2den April foretoges 2den Behandling; Ploug havde stillet 2Endringsforslag om Anlæg blot af en Anlægsbro i Nærheden af Esbjerg til 60,000 Rd., og anbefalede dette forslag, da han mente, at der risikeredes for meget. Indenrigsministeren paaviste, at Risikoen ved en Bro var meget større og sluttede sit foredrag med at sige: „Jeg anser ikke 600,000 Rd., anvendte paa et „efter min Mening sikkert foretagende, for at „være for høj en Sum“.

Bonne haabede: „at ligesaavist som det vil „blive til Held for Danmark, vilde det blive ilde „set og til Tab for vore sydlige Naboer“.

Ploug var stadig mod en Havn, da han mente, at Kvægtransport kun fandt Sted om Sommeren, ialtfald kun i den bedre Aarstid, og antog, at Kreaturdamperne kun vilde afgaa med 2 à 3 Ugers Mellemrum.

Indenrigsministeren berigtigede disse mindre rigtige Antagelser, og udtalte som sin Overbevisning, at private Dampskibe af sig selv vilde søge denne Havn. Han paaviste fremdeles, at en Bro, som den af Ploug foreslaaede, ikke kunde staa for Isen.

Plougs Forslag forkastedes derpaa med 44 Stemmer mod 11, medens Ministerens Lovforslag vedtoges med 43 mod 6.

Den 21de April foretoges 3die Behandling. Ploug vilde have Arbejderne udsatte, og Melchior agtede at stemme imod, da han ikke kunde se Nytten deraf:

„Nu at anvende 600,000 Rd. paa en Havn af meget tvivlsom Nytte, forekommer mig at være meget betænkeligt“.

Indenrigsministeren svarede herpaa: „Det ærede Medlem mente, at det var for meget at

„anvende 600,000 Rd. paa en Havn af tvivlsom
„Nytte. Deri kan jeg være fuldstændig enig med
„ham; hvad jeg derimod ikke kan være enig med
„ham i, er, at den her foreslaaede Havn vil være
„af tvivlsom Nytte. Efter min Overbevisning vil
„den ubetinget blive til Nytte, til stor Nytte“.

Melchior mente, „at Studene godt kunde
„gaa nogle Mil længere ned mod Syd og udskibes
„i Husum eller Tønning. Vi maa jo selv rejse
„derigjennem, og vore Breve maa gaa derigjennem;
„men selvfølgelig maa vore Stude ogsaa kunne gaa
„derigjennem“.

Indenrigsministeren svarede, „at det dog
„maa have noget at betyde, at Stude og andre
„Varer, ved at udskibes over Tønning, istedenfor
„over Esbjerg, maa gaa en betydeligt længere
„Vej“. Han henviste til Told og Mellemlhandlere.

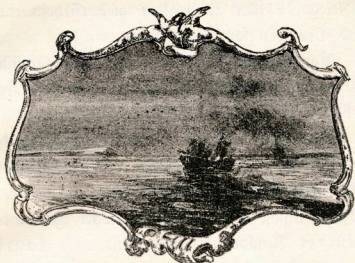
Lovforslaget vedtoges saa med 41 Stemmer
mod 3.

Den 24de April 1868 blev Loven undertegnet
af Hans Majestæt Kongen.

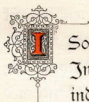
Endnu skal jeg blot som et lille Bidrag til
Belysning af Stemningerne paa den Tid tilføje,

at Professor Frederiksen endnu i 1877—78
skrifer i „Liv og Virksomhed“ om den jydsk
Jernbanelov: „Vi overrumpledes af et Udvalg,
„sammenfat af de paagjældende Egenes Repræsen=
„tanter under en Ingeniørs Vejledning, en Slags
„jydsk Sammenværgelse, der udvidede Loven til
„at angaa meget mere, end selv den jernbanelystne
„Estrup havde paatænkt“.

Havnen.

Sommeren 1868 gjordes de forberedende Ingeniørarbejder dels i Marken, dels inde i Vandbygningsdirektor, Etatsraad Carlsens Kontorer.

Det blev en Schweizer, Ingeniør Carlé, der havde gjort sig fordelagtig bekendt ved Bygningen af Helsingborgs Havn, som fik Havnebygningen i Entreprise og den 17de November

undertegnede han Kontrakten med Gehejmeetatsraad Tietgen som Kautionist.

Kammerraad Reimers med sin Assistent Zahrtmann kontrolerede paa Statens Vegne Arbejdet.

Men Carlé havde ikke Held med sig her. Arbejdet gik ham ikke villigt nok fra Haanden, han kunde ikke faa det færdigt til den stipulerede Tid, og tilsidst blev det ham frataget og nu overdraget et Konsortium med Murmester Lauritz Petersen af Kjøbenhavn som Befuldmægtiget, Carlés tidligere Assistent, Ingeniør Emil Petersen, blev den ledende; men da Gedalia, der var med i Konsortiet gik fallit, kontraherede Staten med Hoffmann og Gundersen, der endelig fik Havnen fuldt færdig og helt afleveret den $30/8$ 78. Dokken selv blev aabnet for Skibene i August 74; det var især Lededæmningen, som det traf ud med at faa færdig. Jernbanen blev aabnet af Hans Majestæt Kongen den 18de og 19de Juli 1875.

Det viste sig imidlertid snart, at Slusetærsklen ikke var sænket dybt nok ned, saa det allerede i

76—78 ansaas for nødvendigt at bygge Forhavnen, for at Skibene midlertidigt kunde lægge an der, medens Slusen blev sænket. Jordmassen, der blev brugt til at fylde op med, blev taget i den Lavning, der fandtes mellem Børnehøj og den Klint, hvorpaa Havnekontoret ligger. Ved denne Udgravning sløjfedes Marketenderiet (populært kaldet „Tutten“). Da Forhavnen var bygget, mente man dog, at nu behøvedes der ikke mere Plads, og man slog sig til Ro med den paa denne Maade vundne Plads. Naar der bare var Plads for de to Dampskibe til Thameshaven og Newcastle, saa behøvedes der ikke mere, blev der udtalt.

Men allerede midt i Firserne saa man, at Trafikken var tiltaget saaledes, at der maatte skaffes mere Plads. Forhavnen blev da udvidet til sin nuværende Størrelse i 86—88 for at skaffe Plads, medens Doffen skulde uddybes. Jorden hertil blev taget fra Bassen bag ved Toldboden. Samtidigt anlagdes Fiskehavnen, og Jorden, der blev gravet op af den, blev lagt op paa det ny Areal. En Del af denne opgravede Jord var imidlertid Torvejord, hvori fandtes mange store Eggestammer.

Dette gav Anledning til den mærkelige Begivenhed, at der en tør Sommerdag gik Ild i Forhavnen — ikke i Tømmerværket — men i selve Havnepladsen. Jorden brændte. Brandvæsenet og Folkene fra Fiskeri-Inspektionsflådet havde Arbejde en hel Eftermiddag med at slukke.

Da Forhavnen atter var udvidet, mente man igjen at kunne sætte Uddybningen af Dokken i Bero. Nu i 1895 skal Forhavnen for 3die Gang udvides for at skaffe Plads, medens Dokken skal uddybes. Alle gode Gange ere tre! Bare det nu ikke gaar som de andre Gange, at Arbejdet stilles i Bero, naar der er vundet lidt kneben Plads uden for Dokken.

Hele Anlægget af Esbjerg Havn har til Dato kostet ca. 2¹/₄ Million Kroner excl. Vedligeholdelse; denne — Vedligeholdelsen — er bleven baaret af Havnen selv ved dens Indtægter. Havnen har hidtil kunnet bære sig selv, idet der endog ved Finantsaarets Udgang ³¹/₈ 92 viste sig at være 40,000 Kr. mere indgaaet i Havneindtægter end brugt til Vedligeholdelse, Lønninger etc.

Medens Indtægterne i de første Aar kun

var ca. 50,000 Kroner, ere de nu omtrent 110,000 Kroner om Aaret. —

Indenrigsminister Estrups Forudsigelse af, at private Dampskibe nok skulde finde Vej til Esbjerg, viste sig at slaa til.

Driftige Mænd paa Fanø med Konsul Borch i Spidsen oprettede allerede i 1874 et Aktieselskab „Esbjerg“, hvis Bestyrelse var paa Fanø med Konsul Borch som korresponderende Rheder. Konsul Borch havde arbejdet meget for at faa Havnen, hvor den nu er, og hans Navn bør mindes som den første, der fik Dampskibsforbindelse mellem Esbjerg og England bragt i Stand. Selskabet lod bygge et Dampskib „Esbjerg“, der sidst i Oktober 1874 gik herfra med ca. 150 Stude. Føreren var Kaptajn J. Warrer, der endnu stadigt sejler herfra. Ruten var Esbjerg—Thameshaven.

I Juni 1875 kom det forenede Dampskibsselskabs Hjulskib „Riberhus“ (nu omdannet til Skrueskib) hertil, ført af Kaptajn Th. Thomsen, der ogsaa stadigt er vedblevet at sejle fra Esbjerg.

Det Forenede erhvervede allerede i Decbr. 1875 „Esbjerg“, idet Selskabet „Esbjerg“ opløstes.

Fra Januar 1876 blev „Esbjerg“ sat over i Farten Esbjerg—Newcastle, medens „Riberhus“ blev paa Thameshaven-Ruten.

I Foraaret 1876 stiftedes der et mærkeligt Selskab, der vilde konkurrere med det Forenede. Et Par Mænd af den Slags, der altid slaa sig ned i ny Jord, startede en Forretning, hvortil de fik et Par Mænd, der havde nogle Penge, til at slutte sig. Der blev udbudt Aftier i „det sydvest-jydske Dampskibsselskab“ og en lille Dampet „Rosebut“ lejedes. „Rosebut“ gik først paa Thameshaven; men gik saa senere over til at befare Leith; i Juli var der nemlig kommen en ny Konkurrent, idet Grosjerer Rudolf Wulff fra Aarhus i Forening med en Del store Udsendere, der ikke vare ganske tilfredse med det Forenede, satte en stor Kreaturbaad i Gang paa Thameshaven. Skibet hed „Mary“, populært kaldet „Bedstemoder“, fordi det saa saa stort, gammelt og slidt ud. Allerede i Decbr. samme Aar ophørte imidlertid denne Forretning — Andelstanken var maaske

endnu for ny for Producenterne og vel heller ikke heldigt startet. I Foraaret 1876 kom det for-
enedes Skib „Esbern Snare“, Kaptajn Gad,
herover; det assisterede dels paa Ruten Thames-
haven, dels gik det paa Leith; Aaret efter nogle
Ture paa Dunferque med Heste.

I Slutningen af Januar 1877 følte Politi-
mesteren sig kaldet til at undersøge nogle private
forhold hos den ene af „Rhederne“ for „Rosebut“
— eller rettere Lejerne — og Resultatet blev, at
han rejste udenlands.

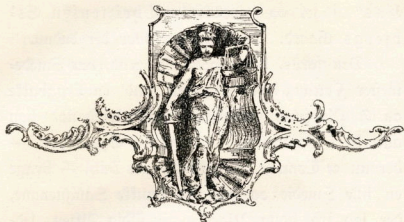
Den anden kunde nu ikke holde „Rosebut“
mere, men bragte en anden Damper herover
„Rio Bento“. Den havde tidligere faret paa
Afrika. Det var med en vis Spænding, man
imødesaa denne erotiske Steamer, som der blev
talt en Del om. Den kom, og blev strax døbt
„Bitte Bento“. Det var en lille komisk Vanskab-
ning med én Mast og en meget munter Besætning.
Naar den gamle Kaptajn, Kvækeren Mr. King,
skulde kaste los, kom Politibetjent Fahrner ned
med det halve Mandskab, fik dem smidt ombord,
og gamle King kommanderede saa værdigt og

alvorligt ned til Masfinmesteren: „very easy ahead Sir“, og very easy gif det sandelig. Det var en lang Tur over Nordsøen for „Bitte Bento“, og der blev altid sagt saa vemodigt farvel til Mr. King — man ventede ikke at se ham mere.

Først i Juli 1877 rejste Forretningsføreren til England for ikke ogsaa at faa Drøvl med Politimesteren, og han blev derovre. Aktionærerne og andre Kreditorer kunde mageligt bare sig for Latter.

Fra nu af og til April 1880 sejlede kun det Forenedes Skibe; men i April—Juli 1880 satte Thameshaven Selskabet 2 af General Steam Navigation Comp.'s Skibe „Zephyr“ og „Alford“ i fart paa Esbjerg. Denne forretning ophørte i Juli, og siden har der ikke været Skibe i fast fart paa Esbjerg uden for det Forenedes, indtil Grosferer Lauritzen satte „Nordsøen“ i Gang den 6te Juni 1891.

Byen.

Strar efter Lovens Emanation om Esbjerg Havn exproprierede Staten det Terræn, som den vilde have, og der blev pløjet 3 furer, som angav, hvor Havneterritoriet var, altsaa hvor nu Havnegade ligger. Uden for dette Terræn kunde saa Lysthavende opstille en By.

Der laa den Gang kun 2 Gaarde, „Gammelsgaarden“, hvor nu det saakaldte „Pogges ny

Hus" ligger og saa Niels Christensen Esbjergs Gaard. Uolsgaarden staar der endnu.

Den første, der vovede sig herud, var Smedemester Frantz Møller; han fandt en L yngbakke og 3 Plovfurer, men med frisk Mod lod han allerede i Sommeren 1868 Laus Tjelleesen — der nu er Tømrer hos Skibsbygger Dahl — bygge en lille Smedie og med sin smukke Sangstemme, der lød fra tidlig Morgen til sildig Aften, ledsgagede han Hammerens Slag paa Ambolten. 3 November 1868 byggede Murer Frøkjær et lille Stuehus til ham, og i December 1868 flyttede han ind med familie.

Da Loven om Esbjerg Havn forhandlede i Thingene, stillede der gjentagende Gange Forslag fra Medlemmer om, at udsætte dette Arbejde, men Minister Estrup sagde altid: „Lad os bare faa begyndt“. Smed Møller sagde ogsaa: „Lad os bare faa begyndt“; han flemte paa med Byggeri uden at have Papirer paa Jorden. Kjøbekontrakten imellem Gaardmand P. C. Christensen i Strandby og Smed Frantz Møller er først dateret den 3. Febr. 1869 og begynder saaledes:

Jeg Undertegnede Gaardmand osv. sælger paa følgende Betingelser:

- 1) Jordstykket er allerede af Kjøberen, der er paavist dets Grændser og kjender dets Udstrækning, taget i Besiddelse og af ham forsynet med Bygning.

Arealet var ca. $1\frac{1}{2}$ Td. Land, Kjøbesummen 100 Rd.

Lad os bare faa begyndt, sagde de næste, der kom; de byggede op og flyttede ind; Døre i mellem Værelserne var der ikke Tid til at faa lavet inden Indflytningen; man nøjedes med gamle Sække. Folk kom flyttende herud og vilde arbejde her — Lejlighed var der ikke at faa, saa nøjedes man med at indrette sig paa et Loft, i et Baghus, eller hvor man kunde.

Ude i den brune Lyng byggedes Husene op — om Morgenens var det første Syn, man saa, Hugorme, der laa og soled sig uden for Døren.

I 1868 byggedes der nu ikke mere, men allerede i Februar 1869 paabegyndtes Olbrygger Olsens Hus, nu Havnegade 33, derefter Smede-

gade Nr. 12, 8, 10, 2, 6 og Kronprindsensgade Nr. 5. Ude paa Havnens Territorium byggedes et Marketenderi af Træ med Paptag — det var gamle Tømrer Christensen, der havde for- tjenesten — Vren var ikke stor; det var den grimme Kasse, man kunde se.

Sten til disse Huse kjøbtes af de omboende Bønder, der rundt om havde — og tildels endnu have — smaa Teglovne. Men det kneb for Arbej- derne at faa Penge til Grund og Sten. Saa hjalp man sig uden. Oppe paa lille Esbjerg og saa paa et Sted, omtrent hvor Sprøjtehuset nu staar i Borgergade, lejedes Jord af Grundejerne, og derpaa byggedes Jordhytter. Stenhugger Schnach, Witte og Holm boede oppe paa Lille Esbjerg og havde det virkelig helt pænt. Væggene vare af Græstørv, indvendigt lidt Panel med Papir paa. Desværre findes der ingen gode Billeder af disse ejendommelige Boliger.

Ude i Strandby flyttede Regjeringens tilsyns- førende Ingeniør, Kammerraad Reimers, ind i det lille Hus, hvor nu Karantæne-Teltene ere magasinerede. Det er underligt nu at tænke sig,

at det lille Hus en Gang var et saa smukt og hyggeligt Hjem!

Indtil November 1870 byggede Folk nu væk, som de selv vilde; der var ingen Gader, ingen Retning, ingen Vedtægter. Kun de 3 Plovsfurer maatte respekteres. Man fjørte, hvor man vilde, væltede, hvor man skulde, og gif, hvor man kunde. Fra Skads Herreds Kontor var det imidlertid allerede i Januar 1870 indstillet til Ministeriet, at dette ikke kunde gaa saaledes i Længden, der maatte en Orden paa Sagerne, og Regjeringen lod da Landinspektør ved Jernbanerne i Fredericia, Wilkens, udarbejde en Plan og Regler for Bebyggelse over Arealet fra Jernbanestationen til Spangsbergs Hotel og fra Havnegade til Skolegade.

Paa et Møde, som Landinspektør Wilkens havde indbudt Eodsejerne til den 10de November 1870, blev saa denne Plan vedtaget. Den findes i „Vedtægter for Esbjerg Handelsplads“.

Nu blev der udstuffet Veje eller Gader; men man saa kun nogle Pæle hist og her, og saa maatte man selv finde ud af, hvad der var Gade og hvad der ikke var det. Naa! ligeglåd var

man forresten; man gif, hvor man vilde, tøjrede Heste og Kreaturer, hvor man vilde, gravede Sand op, hvor man fandt det bekvemt, og spurgte Ingen om forlov.

Den første Bebyggelse fandt Sted i Smedegade, Kronprindsensgade, Jyllandsgade, Borgergade og Havnegade. Det varede omtrent en halv Snes Aar før Bebyggelsen af Kongensgade rigtig begyndte. Indtil den Tid vandrede man over Heden — den korteste Vej. Der var dybe Huller hist og her, og naar man i Mørke, med Storm og Regn i Ansigtet gif ud, var man aldrig sikker paa ikke at komme galt afsted. Vildsomt kunde der være i en tæt Havgus, og det er hændet mig én Gang, at jeg gif lidt vild og kom forbi min Bolig uden at finde den.

De første Huse, der byggedes, vare ikke arkitektoniske, det var Synd at sige. Der blev bygget, som Folk havde Raad til, og de havde som Regel ikke godt Raad. Derfor hændte det, at der begyndtes med en lille Bygning, som efterhaanden blev tilbygget med mere, hvorved der undertiden kom underlige former ud.

Tætte vare Høene ikke altid, og det kunde se fælt ud inde i dem, naar der var rigtig Sandfog. Den Gang var der ikke fjort Ser paa Vejene; man æltede i det bløde, fine Sand. Havnegade var især slem; ved Spangsbergs Hotel kunde der lejre sig ret store Driver af Flyvesand, der stadigt skiftede Plads. Fra Olsens Hus, Havnegade 33, og vester paa var der lavet et Dige af Sand, beplantet med Marehalm; men saalænge Marehalmen endnu kun var ung, kunde det Dige fyge ganske forfækkeligt.

I de første Aar blev der næsten ikke plantet. Smed Møller plantede et Par Træer, der senere ved Bedriftens Udvidelse bleve ryddede. Det ene af dem, vistnok det første Træ i Esbjerg, flyttede Proprietær Breinholt op i sin Have, hvor det endnu staar; det er et Rønnebærtræ.

Tømrer Christensen var vistnok den første, der fik en lille Have paa Hjørnet af Borgergade og Englandsgade. Først i 1870 plantede Gehhardt den lille Granplantage oppe ved Nygaard.

I 1878 beplantedes Barnehøj og i 1884 tilplantedes Arealet Øst for Barnehøj, og

samtidigt plantedes „Anlægget“. Arealet udfor Spangsbjergs Hotel blev ogsaa da tilplantet, men der mislyffedes det, medens Plantingerne om Børnehøj ere trivedes godt. Ved denne Bepantning er Børnehøj nu blevet saa smukt et Punkt, at det kan tage det op med de fleste Udsigtspunkter i Danmark.

Hvor nu Danmarks-gade-Kvarteret er, fandtes en mager Græsmark, hvor der opholdt sig en Masse Lærker; der var en bestandig Trillen og Kvinden af Lærkerne der først paa Sommeren. Vest for Torvegade var der store Lyngmarker, og man gik den Gang ligetil, naar man skulde ud til Strandby.

Strandby var det gamle Færgested til Fanø. Der gaar endnu en Vej fra gamle Strandby Kro ud til Havet, og den fortsættes ud i dette med en „Ebbevej“. Her lagde Færgebaaden sig i gamle Dage, og en Vogn blev fjørt ud paa Ebbevejen for at modtage Post og Passagerer samt Gods. Strandby Kro var søgt i gamle Dage. Den har set mangen en lystig Aften, naar de unge Sømænd ventede her enten paa Vogn, der skulde

føre dem bort fra Hjemmet til Hamburg eller paa Baaden, der skulde bringe dem hjem til Øen.

I Esbjergs første Ungdom var Strandby Kro Udflugtsstedet om Aftenen for de første Pionerer, naar de skulde fugte Livsaanderne, der vare indtørrede af Hede, Støv og Sand. Her boede Carlé, og man ser endnu Mærker i Dørene af de Revolverfugler, han sendte efter Musene.

I Januar 1875 flyttede Spangsberg fra Strandby Kro op til det af ham byggede „Spangsbergs Hotel“. Det var først en temmelig ubetydelig Bygning, der er udvidet 4 Gange, 1877, 82, 90 og 92.

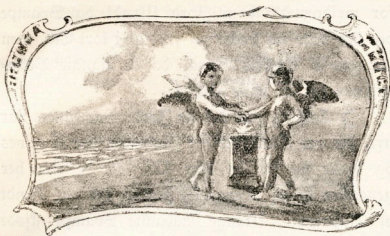
Spangsbergs Hotel spillede i gamle Dage en meget dominerende Rolle; det var et Slags Centrum i Byen, idet der der var det eneste større Lokale, hvor man samledes og holdt Møder; og dem blev der holdt mange af — om Alt muligt.

Der var ingen Autoriteter i det unge Samfund, ingen Politimester, Borgermester, Byfoged eller Sogneraadsformand, ingen, der havde nogen Ret til at optræde som Leder. Derfor maatte Alt afgjøres af Borgerne selv, og da der ingen Advokater,

ingen toneangivende Redaktør, der kunde tale i Pluralis majestatis, fandtes, foregik Alt mundtligt, og som oftest hurtigt — tidt for hurtigt, da Spørgsmaalene fremlagdes uden at være bearbejdede af Indbyderne, hvorfor de kunde faa en meget overfladisk Behandling. Og altid var Mødet indvarslet paa Spangsbergs Hotel; man gjorde sig undertiden ikke den Ulejlighed at spørge Værten, om han vilde laane Lokale til Mødet, det blev altid forudsat, at han vilde, og han har vist neppe nogensinde nægtet Plads. Spangsberg var Tjenstvilligheden selv. Hans Hotel-Omnibus benyttedes som almindelig Omnibus af Enhver og man syntes aldrig at det var nødvendigt at betale for Kjørslen.

Spangsberg var selvskreven Medlem af enhver Komité, der blev nedsat, og hans Interesse for Byen og dens Udvikling var ubegrændset. Særligt for Jurisdiktionsforandringen, hvorved Skads Herreds Kontor blev flyttet til Esbjerg, var han virksom i mange Aar. Han oplevede desværre ikke at se den Sag fuldført.

Pionererne.

Pionererne, der slog sig ned her i Esbjerg, vare et broget Selskab. Der var gode Elementer, der slog Rod her, trivedes og bragte Byen frem. Men der var ogsaa mindre heldige, for ikke at sige rent ud uheldige Eksisterer, som søgte at slaa sig op.

Sandmændene sige, at ny Jord er nysgjerrig; det vil sige, at omtrent Alt kan spire i den; der=

for myldrer der i ny Jord Ufrugt og Svampe op, der vore og brede sig frodigt i kort Tid, men saa gaa al Kjødets Gang, da de mangle Betingelserne for at blive rodfaste.

I Esbjerg var det ny Jord; Samfundet var nyt, der var Mulighed for Individer her at trives og brede sig for en kort Tid, da de ikke her generedes af en ubehagelig Fortid, der var fjendt af Naboerne. Mange saadanne Svampe skjøde op, førte det store Ord for en Tid, sloge stort paa det, spekulerede, og bleve af de andre Nyankomne betragtede som ledende Kræfter, indtil enten en Indiskretion røbede en for blaffet Fortid, eller de fvaltes som andet Ufrugt af de mere haardføre Konkurrenter, visnede og forsvandt, uden at efterlade andet Savn, end det de bedrøvede Kreditorer følte, naar de eftersaa deres Konto.

Ved et Bal, som blev afholdt paa Spangsbergs Hotel den 12te Februar 1875, blev der sunget en Vise, som jeg skal gjengive her, da den virkelig paa en baade træffende og morsom Maade giver et Billede af Livet dengang.

∴ Ved Esbjerg ∴ der skulde være Havn,
Og Rigsdagen tænker og taler og vaaser,
Dens store Lys og de smaabitte Praaser,
∴ Og siger ∴ det er til Landets Gavn.

Den Carlé ved Kroen stiger ud,
for Majestæten alt sig jo bøjer,
Undtagen „die Maüs'er“, der løber og støjer,
Dem gi'er han af sine skarpe Skud.

Men her kom og folk af anden Slags:
Petersen, Møller og Olsen med flere,
Som Veteraner i Esbjerg nu ere,
De var her paa Pletten lige strax.

Her bygges aldeles uforsagt,
Huse og Hytter paa Heden man spreder,
Huha! — det var no'le rædsomme Reder,
Og dermed er Esbjerg By grundlagt.

Den vorte, da vi fik vores Havn,
Men Rygtet sa'e noget rent forbandet,
At her boede Røvere og flets inte andet,
Og det var jo ikke til vort Gavn.

Men nu, da vi Jernbane har,
Saa kommer Kjøbmænd og Bønder og andet
Godtfolk herind fra Byer og Landet
Og ser jo, at pæne folk det var.

∴ Gid Byen ∴ maa vore rigtig bra,
Herfra til Banen den snart kan sig strække,
Men Jerne Kirke den ogsaa maa række,
∴ Og derfor ∴ skal den ha'e et Hurra!

Den Carlé ved Kroen stiger ud,
For Majestæten alt sig jo bøjer,

figer Digteren fra hine Dage, og der var noget
i det. Carlé var en meget overlegen Mand, der
opførte sig med overordentlig følelse af eget Værd.
Han taalte ingen over sig, ingen ved Siden af
sig. De kontrollerende Ingeniører mente han at
burde ærgre og fortrædige og drille paa alle
Maader. Men samtidigt var der en vis Elfs-
værdighed ved ham, og han havde af og til
pudsige Indfald. Musene var han meget fjed
af; han laa derfor og skjød med Revolver efter

dem. Han kom som tidligere berørt fra Arbejdet, og skal senere være død i Udlandet for sin egen Haand.

Saa fristende det kunde være at give Interiorer fra hine Dage, hvor de mere ledende Personer fik optræde, saa maa jeg desværre renoncere derpaa, da der lever saa mange af dem endnu — heldigvis —, og det vilde være Indiskretion nu at skrive Historie.

Der er dog enkelte Træk, som jeg mener nu allerede at turde fremdrage, da de paagjældende Personer paa en Maade alt ere døde — ialtfald umulige i vort Land, og de give en ganske god Illustration til Svampetilværelsen her i Pionertiden.

Midt i 70'erne dukkede der en stor, dansk-talende Tydsker op, der kaldte sig J. B. Han startede en Kommissions- og Speditionsforretning samt et tidligere omtalt Dampskibsselskab, det „sydvestjydske“. Han optraadte med en mageløs Suffisance, havde en uhyre Erfaring og Verdenskundskab, saa ned paa alle Andre som rene „Kig in der Welt“. Han forstod at skaffe sig en vis Position her i dette Samfund, hvor der herskede en beklagelig

Mangel paa Krav paa Garantier fra Fortiden. Han duperedes Mange, og endte med at narre en Del. Han var en af Ederne paa „Tutten“ og i Ventesalen paa Stationen, naar der kom Rejsende; han trakterede over en lav Sko, og inaugurerede en fort „Sturm- und Drangperiode“ med Champagne i Strømme. Men en Dag forsvandt han pludseligt. Der var gjort ham nogle generende Spørgsmaal fra Herredskontoret, og Herredsfuldmægtigen havde nok besøgt ham, den Herredsfuldmægtig, til hvem han nærede et indædt Had. Da han imidlertid snart bragte i Erfaring, at det kun drejede sig om nogle mindre Uregelmæssigheder fra en Periode af hans Liv, tilbragt i Sverrig, vendte han tilbage. Men Positionen var nu vanskeligere at holde, da det var blevet bekjendt, at Navnet J. B. kun var et fingeret Navn, og at han i Virkeligheden hed noget helt andet. Han holdt dog Pinen ud endnu et halvt Aar, men blev saa arresteret for noget Vexelværl, straffet og udbragt af Riget. Hans Kompagnon i Dampskibshistorien optraadte her som Kjøbenhavns Gros-serer. Da Dampskibsselskabet startedes, udstedte

han en Prospektus, hvoraf Enhver kunde se, at man var sikker paa en god Dividende, men for en yderligere Sikkerhed lovede han, „at jeg, Grosserer N. N., i ethvert Tilfælde garanterer 5 pCt.“. Gud og Hvermand vidste, at han knap ejede Parykken paa Hovedet; derfor blev Aktietegningen nok derefter.

Disse faa Exempler fra Drangen af Tilværelsen har jeg fremdraget; men der var heldigvis ogsaa smukke Modstykker fra Retsiden. Der lever endnu i vor Midte en Del Mænd, der ere komne herud med bare Hænder, sejs Energi og stor Arbejdsdygtighed, der fra bar Bund have arbejdet sig op til en Position. Disse Mænd have haft Et tilfælles, der har været noget typisk ved dem, det var netop det, der gjorde dem til Pionerer, det var den modige „Gaaen paa“ og saa Sejgheden, der fik dem til usfortrødent at begynde forfra, om ogsaa der var Uheld med de første forsøg. De begyndte med at starte én Forretning; den viste sig urentabel; de holdt op i rette Tid og begyndte paa en anden Bø; de reusfere heller

ikke i den Retning; saa toges der fat et andet Sted — og saa tilsmilede Lykken dem.

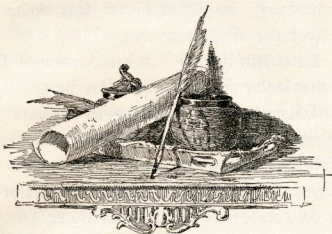
Esbjerg maa blive til Noget! det var Omkvædet; derfor flamrede de sig til Pladsen, ogsaa i de mørke Dage, da alle andre opgav Haabet om en Fremtid for Byen.

Livsvilkaarene vare ikke altid blide; der maatte arbejdes haardt. Man havde travlt. Fremmede sigte ogsaa altid, at alle Mennesker have travlt i Esbjerg. Vilde vi den Gang bjerge Jøden, maatte der arbejdes. Kun de Mennesker, der kunde og vilde arbejde haardt baade for sig selv og for Byen, havde Haab om at gaa frem. De Døgne faldt af efterhaanden.

Der blev arbejdet baade for En selv og for Udviklingen af Byen — hvormange Planer blev der ikke lagt, hvormange Deputationer ikke affendt!

Den Gang kneb det, at saa Noget sat igjennem — nu har Trafikforholdene udviklet sig saaledes, at Kampen ikke blot skal udfægtes af Byens unge, fattige Borgere, men rundt om i Landet fordres der Plads for Esbjerg.

Sivet i hin Tid.

Formelt var det just ikke; Nybyggerne vare ikke Formmennesker; de havde tilmed en følelse af, at Stivhed og Formalisme vilde tage sig komisk ud som forholdene nu engang vare.

Som alt berørt, var føret herude næsten ufremkommeligt; derfor hørte lange Støvler uden paa Benflæderne til Nationaldragten. Vi vadede alle rundt i saadanne i mere end det halve af

Alaret; Træsko og Træskostøvler saas ogsaa tidt paa Fødderne af Beaumonden.

Til et Aftenfjelskab hos den daværende Toldforvalter mødte vi engang halvt for Spøg i Kjole, hvidt Halstørklæde og — Fædtsøvler udenpaa Benklæderne. Oliefrakker og Sydvester saas meget almindeligt. Belysning paa Gaderne fandtes ikke, og oplyste Butiksvinduer kjendtes ikke; derfor gik man og rodede med smaa Haandlygter.

Hjemmene vare smaa og tarvelige; der var ikke Huse nok for de mange Indflyttere, saa man maatte tage tiltakke med et Par smaa Værelser, som det kunde falde sig.

Omgangstonen var meget fri; der var ikke skarp Grændse mellem Stænderne; man maatte ikke være fræsen, hvis man vilde have Omgang; men det skal siges, at som Regel herskede der altid en sømmelig og god Tone, hvor der var Damer med. Naar Mændene vare ene, var der derimod tidt en altfor løftet Stemning, frembragt ved Drillevarer. Champagne var en almindelig Drik, og der flød til Tider med den Vare paa den taabeligste Maade. Sidst i Halvfjerdserne kulminerede

det — og saa kom Reaktionen. Fra 1878 af var Byen som Regel meget afholdende og rolig.

Det offentlige Liv i Byen domineredes som alt berørt af „Borgermøder“, hvor Byens Vel diskuteredes, Beslutninger toges og „Udvalg“ nedsattes. Undertiden kunde en ren Tilfældighed avle et saadant Møde. En Aften vare en Del Mænd komne sammen rent tilfældigt paa en Beværtning. Stemningen blev løftet, den blev rørt, og Resultatet blev, at der blev nedsat et meget mærkeligt sammensat „Udvalg“ for at saa bygget et lille „Bedehus“. Der blev druffet paa dets Fremtid til den næste Morgen, men med Tømmermændene spandt Begejstringen, og man hørte ikke videre om Sagen.

Inden de rigtige „Borgermøder“ indvarsledes, blev paagjældende Sag ofte først forhandlet med den daværende Toldforvalter, der residerede paa et Toldkontor, der var lejet i Olsens Hus, Havnegade 33, og bestod af et lille Tofags Værelse for Opsynet, og saa bagved det af et lille bitte Etfags Værelse, hvor der affurat var Plads til et Skrivebord, 2 Stole og et Pengeskab.

Naar Sagen saa var præliminært forhandlet her, sendtes Bud rundt til folk, og saa mødte der Nogle, der vedtog Et eller Andet „til Borgerheldet sigtende“.

Et andet Sted, hvor man ogsaa ofte samledes, var paa Jernbanestationen. Omtrent ved 5-Tiden kom Posttoget fra Kjøbenhavn og Udlandet. Der stillede man som oftest og afhentede selv sin Post.

Forst var Esbjerg blot et Brevsamlingssted, der bestyredes som paa de andre Landstationer af Stationsforvalteren; men i 1875 blev der oprettet en regnskabsførende Postexpedition i forbindelse med Telegrafstation. Tjenesten her besørgedes af Postexpeditøren — kaldet Postmesteren — og saa en Dreng. Denne Dreng var Assistent, Telegrafist, Telegrafbud og Postbud. Derfor hentede man selv sin Post, naar man kunde. Det var en sen Historie for den ene Dreng at løbe rundt med Breve og Aviser i den spredte By, og sommetider sloges han med de andre Drengene i Byen og brugte Postasken som Vaaben. — Hvor fik ikke Drengen Prygl af Postmesteren

engang, da det kom for hans Øren, at Fyren havde spredt Brevene for alle Vinde i en saadan Kamp!

5=Toget var en lille Begivenhed hver Dag. Man følte sig dog noget udstødt af den civiliserede Verden, og Posttoget bragte Efterretninger, sommetider Befjendte herover fra den Kultur, som mangan en af os tidt dybt savnede.

Hvorledes man kunde holde ud herovre under forhold, der vare saa vidt forskellige fra dem, man kom fra, vil maaske En eller Anden spørge? Ja nu, naar jeg tænker paa hine Dage, synes jeg ofte, at det var underligt nok. Men det gik vel os, som det gaar de fleste Mænd — man er lykkeligst ved det, man haaber at opnaa, lykkeligere ved Kampen for at naa Maalet, end ved den rolige Besiddelse af det opnaaede. Og vi haabede; vi haabede trods Haan og Spot, trods mistrøstende Forudsigelser; vi haabede, at Esbjerg havde fremtiden for sig, at den engang maatte vinde frem til en hæderlig Plads blandt Danmarks Byer. I den rigtige Pionertid var det endda let nok, det gik fremad, der syntes at gro Velstand og Sund-

hed frem af Sandet; men vanskeligere var det i den døde Periode, der indfandt sig, efter at Havnearbejderne vare afsluttede, og der kun sporedes et svagt Liv de 2 Dage om Ugen, Onsdag og Fredag, naar Skibene gik. Da var det vanskeligere at holde Modet og Haabet oppe. Man saa næsten aldrig en Vogn fra Landet komme ind til Byen, andre end de faa, der kom og hentede mig ud i Sygebesøg. Kjøbmændene i Esbjerg havde næsten ingen forretning; alle Byens Folf rejste ind til Varde og handlede der eller hjemforskrev Varer fra andre Byer.

Da jeg i 1876 vilde etablere en lille Ungkarlehusholdning maatte jeg rejse ind til Varde for at faa et tarveligt Bordservice — det var ikke til at faa paa Stedet. Dengang havde man det bedste Bevis paa, hvor urigtigt det er, naar Folf paa saadanne smaa Pladser ikke holde sammen og under hinanden Næringen. Det bliver næsten umuligt at bestaa for de Handlende, og det er en stor Gêne for de Kjøbende, at skulle rejse udenbys for at forsyne sig. Men det gik dog tilsidst op baade for de Handlende og for Byens Folf, at

man burde støtte hinanden, og da nogle endnu i Byen boende Handlende dristigt assorterede sig godt, blev Handelen i Byen, og Forholdene bleve sundere. Hvad der ogsaa i den Tid virkede hemmende, var Etableringen af Filialer fra andre Byer; men de fleste døde den stille Straaadød, som de fortjene.

Hvad der især gav Livet sit ejendommelige Præg i hin Tid, var den Følelse, at Enhver maatte hjælpe sig selv; der var intet Slægtskabsbaand mellem Familierne, ingen fælles Minder, ingen fælles Bekjendtskabsfreds. Hver levede sit Liv for sig.

Kampen for Tilværelsen var haard for dem, der vilde søge at slaa Rod paa Pladsen. Der var kun eet fælles Baand, der bandt os sammen, det var Interessen for Esbjerg og dens Fremtid. Vi fattede efterhaanden Kjærlighed til Stedet, ikke ganske af samme Art, som føles af Borgerne i de ældre Byer, hvor de ere Sønner af Byen, men snarere en Art faderlig Kjærlighed; vi vare ikke vorede op i Byen, men Byen ved os.

Pionertiden er nu omme, forholdene ere mere stabile nu, Samfundet bedre ordnet og organiseret, men det er at haabe, at den samme Frejdighedens Aand, den samme ihærdige og sejge Gaaen paa, som karakteriserede Pionertiden, maa leve i Esbjerg og bringe den fremad til Lykke og Anseelse.

